

„DRUGAČIJI KOLUMBO ZA DRUGAČIJE DOBA“¹

UVOD

Prilikom doručka u kuhinji obitelji Soprano, u istoimenoj kulturnoj televizijskoj seriji koja kroz radnju smještena u devedesete godine 20. stoljeća tematizira život potomaka talijanskih useljenika u Sjedinjene Američke Države, jedna kratka rasprava dovela je do usijanja atmosfere. Sin, adolescent Anthony Junior, u rukama je imao knjigu Howarda Zinna „A People’s History of the United States“ iz koje je pročitao nekoliko redaka: „Mora da su dobri i domišljati sluga [...] S pedesetak ljudi mogu se svi držati u podložnosti i može se od njih učiniti što se hoće“, upitavši svoje konzervativne roditelje: „Ne zvuči li vam kao trgovac robljem?“. Nekoliko trenutaka potom, dječakova je majka pojasnila svome suprugu Tonyju kako „Učitelj povijesti, gospodin Cushman, uči našega sina da kada bi Kolumbo danas bio živ, sudilo bi mu se za zločine protiv čovječnosti kao Miloševiću u Europi.“ Otac je potom upitao je li to istina, dok je sin A.J. samouvjerenio odgovorio: „To nije samo moj učitelj povijesti. To je istina. To je u mojem udžbeniku iz povijesti.“ Reakcija oca bila je da je knjiga „smeće [...] Trebali ste ući u Kolumbove cipele da biste vidjeli kroz što je prošao [...]“. Nakon kratke izmjene argumenata koji su uslijedili, otac završava zaoštrenu raspravu: „Otkriće Amerike je bilo ono što je učinio! Bio je hrabar talijanski istraživač. A u ovoj kući Kristofor Kolumbo je heroj! Kraj priče.“²

Verbalni sukob u ovoj fiktivnoj američkoj obitelji talijanskog podrijetla u središtu koje se našao njihov sunarodnjak od prije pet stotina godina, vodi do teme koja će se na sljedećim stranicama višeslojno analizirati. Valja pritom napomenuti kako ovdje nije riječ o posve historiografskom, već i društveno-političkom fenomenu: kako je uopće došlo do toga da je jedan renesansni Europljanin, Kristofor Kolumbo, uspio podijeliti jednu suvremenu američku obitelj? Feljton ne pretendira donijeti sveobuhvatan prikaz toga fenomena, kao niti iscrpnu prosudbu Kolumbove osobe i djela, već skicirati genezu očigledno kontroverzne teme i evaluirati nekoliko tvrdnji upitnog kredibiliteta o Kolumbu koje posljednjih godina dominiraju u javnom prostoru glavnine onoga dijela svijeta koji se naziva „Zapadom“.

-
- 1 Riječi preuzete iz polemičkog teksta „Otkrivanje Kolumba“ koji je izvorno objavljen u knjizi *The Mysterious History of Columbus: An Exploration of the Man, the Myth, the Legacy* (New York, 1991.) autora John Noble Wilforda (K. KOLUMBO 1992: 358).
 - 2 Riječ je o trećoj epizodi četvrte sezone američke serije „The Sopranos“ iz 2002. godine. *The Sopranos (Highlights-Season4-Episode3)-Comparing Christopher Columbus to Slobodan Milosevic* – <https://www.youtube.com/watch?v=udfsweRoops> (pregledano 5. srpnja 2022.)

KRONOLOGIJA KONTROVERZE O KOLUMBU

Kristofor Kolumbo (Genova, 1451. – Valladolid, 1506.) – talijanski moreplovac u službi španjolske krune zbog svojih je ostvarenja globalno priznata povijesna osoba. Njegovo djelo simbolično označava kraj jedne i početak druge epohe. On je reprezentativna osoba razdoblja što ga nazivamo „dobom velikih geografskih otkrića“, a prva asocijacija koja se evocira pri spomenu njegovog imena otkriće je američkoga kontinenta. Kroz pet stotina godina od povijesnog trenutka dolaska njegove istraživačke ekspedicije na otoke pred Amerikom 12. listopada 1492. godine, Kolumbo je kao ikona zapadne civilizacije imao neosporno mjesto u kanonu historiografije, književnosti, umjetnosti i znanosti.

Spomen na ovog „velikog muža“ posebno je bio slavljen u Sjedinjenim Američkim Državama. Predsjednik Benjamin Harrison je 1892. godine, u povodu četiri stotine godina od otkrića Amerike, rekao kako je Kolumbo „pionir napretka i prosvjetiteljstva“, dok je godine 1934. predsjednik Franklin D. Roosevelt u spomen na taj povijesni događaj utemeljio nacionalni praznik – Columbus Day.³ U obraćanju javnosti 12. listopada 1940. godine Roosevelt sugerira da bi Amerikanci na zasadama Kolumbovog „trijumfa“ trebali „oživjeti svoju vjeru i obnoviti svoju hrabrost“ u vremenu kada svijetu prijete „destruktivne sile, s bezakonjem i bezobzirnom moći koja pustoši staru civilizaciju“.⁴

Takvo raspoloženje prema Kolumbu u javnom prostoru prevladavalo je sve do uoči velikog jubileja 1992. godine kada počinje dekonstrukcija kolektivnog društvenog konsenzusa (ili nacionalnog mita) o velikome moreplovcu. Poticaj za promjenu monolitnog narativa o cjelokupnoj europskoj ostavštini na oba američka kontinenta nije primarno došao iz novih stremljenja u znanstvenoj historiografiji, već radije iz društvene i intelektualne struje koja je na zasadama marksističke filozofije već desetljećima gradila novi kulturni poredak. Snažnom medijskom podrškom novih ideja, u javnosti je ostavljen dojam da je daljnja rasprava suvišna, iako do nje nije niti došlo. Takvim razvojem događaja pripremljen je teren društvenom trvenju koje je eskalirao u proljeće 2020. godine nakon što je bijeli američki policajac prilikom fizičkog svladavanja ubio uhićenog američkog građanina afroameričkog podrijetla. Ubojstvo je protumačeno kao dokaz u prilog kontinuitetu rasizma u SAD-u, pa su prosvjednici prošli put od inicijalnih zahtjeva za ograničenjem policijske represije sve do „kulture otkazivanja“ (*cancel culture*) cjelokupne zapadne kulturne, povijesne i intelektualne baštine. Na meti prosvjeda diljem SAD-a koji su uskoro poprimili dimenziju bezobzirnog fizičkog obračuna u ime „slobode, inkluzivnosti i različitosti“, našla se spomenička i druga umjetnička baština među kojom je osobito ugrožena bila simbolika Kristofora Kolumba.

O zaoštrenoj društvenoj atmosferi prenosimo tek jedno od brojnih svjedočanstava: „Nakon što sam jednom počeo učiti, kao adolescent, o tome za što se zaista zalagao, kao i o povijesti genocida nad domorodačkim narodima u Amerikama, osjećao sam se kao, 'hej, to nije ime s kojim mogu biti ponosan'“ – izjavio je Seth Josephson iz Columbusa, glavnoga grada savezne države Ohio, za

3 *Columbus Day* – <https://www.loc.gov/item/today-in-history/october-12/> (pregledano 4. srpnja 2022.)

4 U istom je obraćanju Roosevelt rekao i ovo: „Hrabrost, vjera i vizija đenovljanskog moreplovca slavi i obogaćuje dramu rane seobe europskih naroda u Ameriku. Kolumbo i njegovi suputnici bili su vjesnici kasnijih velikih seoba ljudi iz Španjolske, iz Kolumbove rodne Italije i iz svake zemlje Europe. I iz spoja svih tih nacionalnosti stvorena je Amerika kojoj je Stari svijet tako veličanstveno pridonio.“ Između ovih redaka vidljiva je i skrivena motivacija predsjednikova govora. Amerika je morala stvoriti Amerikance kroz *melting pot* vrlo jakih nacionalnih zajednica useljenika iz Europe. *Statement on Columbus Day* – <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/statement-columbus-day-0> (pregledano 5. srpnja 2022.)

preimenovanje čijeg imena se zalaže.⁵ S druge strane, u obranu svojeg identiteta ondje je stalo talijansko-američko društvo „The Columbus Piave Club“ koje je u dogovoru s Kolumbovom rodnom Genovom organiziralo povratak prethodno uklonjenog spomenika Kolumba u grad koji ga je 1955. godine i darovao. Jett Hannan pak, predstavnik domorodačkog društva „The Native American and Indigenous Peoples Cohort“ pri državnome sveučilištu, objasnio je da načelno nema ništa protiv promjene imena grada, ali da bi se domorodačkim zajednicama u ime kojih su prosvjedi i pokrenuti, trebalo pomoći na „opipljivije načine“.⁶

Jedna od perjanica novih intelektualnih stremljenja je i povjesničar Howard Zinn (1922. – 2010.), autor proslavljenog *bestsellera* i najpoznatijeg američkog udžbenika povijesti *Narodna povijest Sjedinjenih Američkih Država: 1492. – danas* prvi put objavljenog 1980. godine, a kojeg je za obiteljskim doručkom čitao i Soprano junior. Pojedini kritičari smatraju da se nasilni napadi na umjetničku baštinu dobrim dijelom imaju zahvaliti američkim učiteljima koji su generacije učenika obrazovali upravo na temelju Zinnove knjige i tako na njih prenijeli virus koji je kroz nekoliko desetljeća inkubirao i doveo do tzv. kulturnog rata (*culture war*). Štoviše, Zinn je svoju nakanu otvoreno izrekao riječima kako želi „ispraviti povijesne knjige koje se daju djeci u Sjedinjenim Državama“.⁷

Zinn povijest SAD-a piše kroz koncept „povijesti odozdo“ (*history from below*), stavljajući u prvi plan društvene skupine s margine američkoga društva – trend ni malo stran tadašnjim historiografskim tendencijama.⁸ No strano i neobično je to što su Zinnova djela lišena osnovnih uzusa historijske znanosti. Kako će pokazati potonja analiza, on otvoreno odbacuje nužnost objektivnosti povjesničara u korist unaprijed određenih ideoloških postavki svojih djela, što je moguće učiniti samo na račun znanstvene metodologije. Zinn tako čitavo razdoblje od 1492. godine pa sve do svoga vremena provlači kroz perspektivu marksističke filozofije povijesti, često se vodeći emocijama, a ne egzaktnosti. Uostalom, i sam izjavljuje da je „izbor onoga o čemu se govori i kako se tematici pristupa, uvijek ideološki“.⁹

Ta „historiografska škola“ iznjedrila je i „The Zinn Education Project“. Misija ovoga projekta je edukacija nastavnika posredstvom radionica i seminara, kao i distribucija nastavnih materijala baziranih na Zinnovovoj knjizi koji razrađuju teme kao što su imperijalizam i kolonijalizam, društvene klase, zatvorske pobune, LGBTQ zajednica, migracije i slično. Učenike i nastavnike se potiče i na to kako aktivizmom postići da se „Columbus Day“ ukine u korist „Indigenous Peoples Day“.

5 Ondje je u srpnju 2020. godine spomenik Kolumbu preventivno uklonjen dok je u više desetaka slučajeva diljem SAD-a vandaliziran, kao i spomenici drugih povijesnih osoba poput očeva osnivača SAD-a.

6 J. HILTON, 2020 – <https://www.washingtonpost.com/nation/2020/07/07/columbus-statues-are-falling-across-country-will-columbus-ohio-fall-too/> (pregledano 15. lipnja 2022.)

7 M. GRABAR, 2019 – <https://thefederalist.com/2019/08/21/howard-zinns-anti-american-propaganda-takes-smithsonian/> (pristupljeno 4. srpnja 2022.). Harvard Graduate School of Education je 2017. godine kao izvor koji bi učiteljima trebao pomoći prilikom pripreme nastavnog sata na temu Kolumba preporučio upravo Zinnovu knjigu (M. GRABAR 2019: 58). S druge strane, profesor Sam Wineberg, voditelj institucije Stanford History Education Group nazvao je Zinnovu knjigu „opasnom po obrazovanje“ (M. GRABAR 2019: 17). Za više informacija o utjecaju na obrazovni sustav vidi: M. GRABAR 2019: 11–12, 32–33.

8 L. PEJIĆ 2012: 266. Upravo devedesetih godina prošlog stoljeća dolazi do promjene paradigme prema kojoj se područje istraživanja širi i na dotad podzastupljene teme te se afirmiraju grane povijesne znanosti poput *Native American history* ili *Slavery studies*. O tim tendencijama i širini istraživanja vidi esej Karin Wulf, profesorice povijesti i ravnateljice institucije Omohundro Institute of Early American History and Culture: K. WULF, 2021 – <https://aeon.co/essays/why-the-history-of-the-vast-early-america-matters-today> (pristupljeno 4. srpnja 2022.).

9 H. ZINN 2012: 9 (Iz Predgovora Tvrтка Jakovine, „Povjesničar kojeg se obožava ili mrzi“).

Tako gotovo da i nema javne rasprave u SAD-u o stožernim događajima nacionalne povijesti, a da ona nije pod (ne)posrednim utjecajem Zinnovih ideja.¹⁰

U sjeni ove avangardne „historiografske škole“ ostali su renomirani sveučilišni i institutski povjesničari koji problematiziranim razdoblju i njegovom glavnom protagonistu Kristoforu Kolumbu pristupaju empirijski. Mnogi od njih o Zinnovom djelu očitovali su se negativno, poput Oscara Handlina koji je knjigu nazvao „bajkom“, ili Arthura M. Schlesingera koji je za Zinna izjavio: „On je polemičar, a ne povjesničar“.¹¹ Povjesničarka Mary Grabar Zinnovo je djelo vrlo studiozno pobila vlastitim naslovom: *Debunking Howard Zinn: Exposing the Fake History That Turned a Generation against America*. Kritike su došle i od povjesničara nominalno lijeve orijentacije kao što je Eugene Genovese koji je odbio napisati prikaz „Narodne povijesti SAD-a“.

A „ZA ŠTO SE ZAPRAVO ZALAGAO“ KOLUMBO?

Ima li rušenje spomeničke baštine i zahtjev za preimenovanjem praznika doista veze s moralno upitnim postupcima Kolumba na Hispanioli? Odgovor na to pitanje može se dobiti evaluacijom četiri učestale tvrdnje upitne vjerodostojnosti o Kolumbu koje su prisutne u javnom prostoru. Pri tome se ponajviše oslanjamo na objavljene spise Kolumba i njegovih suvremenika.

1) „INFORMACIJA KOJU JE KOLUMBO NAJVIŠE ŽELIO BILA JE: GDJE JE ZLATO?“¹²

Primarna motivacija Kolumbovog putovanja nije bila eksploatacija zlata, kako to vještom naracijom sugerira Howard Zinn, već otkrivanje nove trgovačke pomorske rute prema Aziji u odnosu na rutu uz zapadnu obalu afričkog kontinenta nad kojom je monopol imao Portugal. Nakon što je taj cilj dolaskom u „Novi Svijet“ prividno ostvaren, Kolumbova je posada zlatnu rudu zaista počela tražiti svojevrsnim fanatizmom. No ni tada zlato nije bilo krajnji cilj, već sredstvo kojim je trebalo postići ciljeve religijske naravi. Tako „da će Kralj i Kraljica prije nego minu tri godine moći pripremiti i poduzeti pohod za osvojenje Svetog groba. Zbog tog sam razloga, kaže Admiral [Kolumbo, op.a.], pri svom polasku izjavio Vašim Veličanstvima da se sva dobit, koja se postigne iz ovog pothvata, ima potrošiti na osvojenje Jeruzalema. Na to su mi se Vaša Veličanstva nasmijala i rekla mi da im se taj plan sviđa i da o njemu misle i bez dobiti o kojoj ja govorim.“¹³

Naime, u godini Kolumbovog prvog putovanja, Iberijski je poluotok oslobođen od višestoljetne muslimanske prisutnosti, što u prologu svojeg dnevnika i sam Kolumbo zanosito opisuje. Španjolsko kršćansko kraljevstvo nastojalo je tu važnu pobjedu osigurati i dugoročno, ostvarivanjem savezništva s neprijateljima svojih neprijatelja. Osobite nade su se polagale u sklapanje saveza s „Velikim kanom“ kojeg su kao vladara golemih azijskih prostranstava sklonog kršćanima i trgovini s njima, Europljani upoznali preko djela Marka Pola *Il Milione*.

10 M. GRABAR, 2019 – <https://thefederalist.com/2019/08/21/howard-zinns-anti-american-propaganda-takes-smithsonian/> (pristupljeno 4. srpnja 2022.); K. SKURK, 2020 – <https://thefederalist.com/2020/02/08/debunking-left-wing-historian-howard-zinn-is-like-shooting-fish-in-a-barrel/> (pristupljeno 4. srpnja 2022.). Takav je primjerice i projekt New York Timesa „1619 Project“, koji od 2019. godine u središte nacionalnog narativa nastoji staviti ropstvo, a čija je arhitektica novinarka Nikole Hannah-Jones.

11 M. GRABAR 2019: 17; L. PEJIĆ 2012: 266.

12 H. ZINN 2012: 20.

13 K. KOLUMBO 1992: 130.

Potom je spomenutim „osvojenjem Jeruzalema“ trebalo nanovo izgraditi hram kako bi se svijet pripremio na Kristov dolazak, što je bilo dijelom tada prisutnih apokaliptičnih vjerovanja o kraju svijeta. To je u svojoj kapitalnoj studiji *Columbus and the Quest for Jerusalem* razradila antropologinja Carol Delaney.¹⁴

2) KRISTOFOR KOLUMBO JE EKSPLOATIRAO DOMORODAČKO STANOVNIŠTVO.

Izvori na više mjesta svjedoče o utilitarističkom odnosu članova ekspedicije prema domorodcima. Sam Kolumbo takvu praksu ipak nije podržavao, što ga je dovelo i do sukoba s potčinjenima. Tako primjerice:

„Kad su kršćani došli u selo, glavar uzme za ruku admiralova pisara, koji se nalazio među njima, a Admiral ga je bio poslao sa zadatkom da spriječi da ostali ne bi počinili kakav nedopušten čin prema Indijancima, jer su Indijanci toliko plemeniti i velikodušni, a Španjolci toliko pohlepni i nezasićivi [...] već hoće do kože oguliti jadne Indijance i usto im ništa ne dati, a to je Admiral uvijek izričito zabranjivao. I mada je sve što su Indijanci mogli dati bilo, osim zlata, male i nikakve vrijednosti, ipak je, uzimajući u obzir njihovo dobro srce i videći da za šest staklenih zranaca daju komad zlata, zabranio svojim da prime bilo što od Indijanaca, a da im ne daju nešto zauzvat.“¹⁵

Usprkos tome što su „naivni i velikodušno daju sve što imaju“, piše Kolumbo, „davao sam im od svega što sam imao, bilo sukna, bilo svojih drugih stvari, a da ništa nisam uzimao za uzvrat.“ Indijanci su pak, „Kao da su bez razuma, mijenali su sve što imađahu čak i za obruče s bačava. To sam smatrao zlim poslom, pa sam ga i zabranio.“¹⁶

3) „MORA DA SU DOBRI I DOMIŠLJATI SLUGE ... S PEDESETAK LJUDI MOGU [SE] SVI DRŽATI U PODLOŽNOSTI I MOŽE SE OD NJIH UČINITI ŠTO SE HOĆE.“¹⁷

Pojednostavljene interpretacije lišene povijesnoga konteksta i selektivno odabrani navodi iz izvora, doveli su i do najozbiljnije optužbe koja se stavlja na teret Kristoforu Kolumbu – one da je bio robovlasnik. Sam Kolumbo zapisao je da su domorodci „narod koji će se bolje spasiti i obratiti našoj svetoj vjeri ljubavlju nego silom...“¹⁸ Kolumbovo divljenje vrlinama pojedinih plemenskih zajednica izvire iz gotovo svakog upisa u njegovom dnevniku, na čijim se stranicama ne može naći niti jedna prosudba temeljena na rasnoj ili kakvoj drugoj diskriminacijskoj osnovi. Činjenica je ipak, da je Kristofor Kolumbo prilikom svih istraživačkih ekspedicija sa sobom vodio – ili kako u hrvatskom prijevodu stoji „hvatao“ – pojedine domorodce. Kao što će se vidjeti, motivi tih odvođenja su raznoliki i svakako ne jednoznačni.

14 C. DELANEY 2011: 275; K. KOLUMBO 1992: 11–15; M. GRABAR 2019: 39–40.

15 K. KOLUMBO 1992: 118.

16 K. KOLUMBO 1992: 189; „U potražnji za pitkom vodom nabasali smo na jedno selo smješteno svoje pola lige od mjesta gdje smo se usidrili. Kad su nas stanovnici opazili, dadoše se u bijeg i napustiše kuće, sakriše se s onim što su mogli ponijeti po brdima. Nisam dozvolio da im se išta oduzme, pa čak ni koliko jedna igla vrijedi.“ (K. KOLUMBO 1992: 49); Usp. K. KOLUMBO 1992: 59; 115; 280.

17 H. ZINN 2012: 19.

18 K. KOLUMBO 1992: 34; Usp. K. KOLUMBO 1992: 64, 66.

Tako primjerice čitamo da je taj „...narod u pogledu oružja posve neuk, kao što će se Vaša Veličanstva moći sama uvjeriti po sedmorici od njih, koje sam dao uhvatiti, kako bih ih odveo da nauče naš jezik i kasnije vratio kućama.“¹⁹

S obzirom da su pronašli „zajednički jezik“ sporazumijevanja s Europljanima, pojedini su domorodci postali i dio ekspedicije u službi vodiča. Štoviše, čini se kako su obe strane brzo i rado učile jezik svojih novih poznanika. Istraživajući po arhipelagu „...pošalje dva čamca, a s jednim uputi i jednog Indijanca od onih koje je sobom vodio, jer su već bili počeli malo razumijevati i pokazivati da su zadovoljni što su s kršćanima.“²⁰

Na povratku u Europu s drugog putovanja izvor bilježi: „Tolika je bila glad, da su mnogi kao Karibi [indijansko pleme kanibala, op.a.] htjeli pojesti Indijance što su ih vodili sa sobom, dok su drugi, da bi uštedjeli na ono malo hrane što im je preostalo, zahtijevali da Indijance bace u more. To bi bili i učinili, da Admiral to nije najstrože zabranio, navodeći da su i oni njihovi bližnji i kršćani, i da se prema tome nikako ne smije s njima postupati slabije nego s drugima.“²¹

Kada je mladi Anthony Soprano iz *Narodne povijesti SAD-a* čitao gore navedene Kolumbove riječi o „domišljatim slugama“ koji se mogu „držati u podložnosti“, nitko iza malih ekrana nije znao da se između dvije rečenice nalaze tri točkice. Naime, te dvije rečenice nisu niti dio istoga paragrafa – dijele ih dvije stranice izvornih Kolumbovih upisa u dnevnik ili dva dana događanja u stvarnom vremenu!²²

To da su domorodci s kojima se susreo „...dobri i domišljati sluge“, Kolumbo je zapisao u kontekstu svojevrnog robovskog sustava koji je već postojao na otočju, a u kojemu je plemenska zajednica s kojom je ostvario kontakt bila žrtvom susjednog kanibalskog plemena: „Vidio sam na nekima i ožiljke od rana i nekako sam ih pomoću znakova i pokreta upitao od čega im te brazgotine, a oni mi na isti način odgovoriše da na njihov otok dolaze ljudi s obližnjih otoka, koji ih hoće zarobiti, pa da se oni brane. Pomislio sam, i sad mislim, da to dolaze ovamo s kopna, kako bi ih uhvatili i odveli u roblje. Mora da su dobri i domišljati sluge, jer odmah ponavljaju sve ono što im ja rečem, i mislim da bi lako postali kršćani, jer – kako izgleda – ne pripadaju ni jednoj sljedbi.“²³

Michele de Cuneo, sudionik drugog Kolumbovog putovanja, u pismu prijatelju Gerolamu Anariu iz Savone piše: „Na istom otoku zarobismo dvanaest veoma lijepih i baš debelih žena od 15-16 godina i dva mladića iste dobi, kojima su bili odrezali spolno udo sve do trbuha. Smatrali smo da su tako učinili da se ovi ne bi miješali s njihovim ženama ili *saltim* da ih utove i kasnije pojedu. Te mladiće i djevojke uzemosmo od rečenih Kanibala i poslamosmo ih u Španjolsku kralju za uzorak.“²⁴

Stručnjak za latinoameričku povijest Felipe Fernández Armesto, autor knjige *Columbus* (Oxford: Oxford University Press, 1991), smatra da je Kolumbo od strane prvog domorodačkog plemena dočekan

19 K. KOLUMBO 1992: 38.

20 K. KOLUMBO 1992: 55; Na drugom pak mjestu piše o tome kako je u prethodnici prilikom istraživanja slao jednog mornara s „nekoliko Indijanaca s Guanahanija, koji su bili voljni da ga prate pod uvjetom da poslije toga budu pušteni na svoj otok.“ (K. KOLUMBO 1992: 57). Ponekad su se pak čitave skupine svojevoljno nastojale pridružiti ekspediciji. Za primjer dobrovoljnog odlaska k Španjolcima vidi: K. KOLUMBO 1992: 68; 202; 218; 235.

21 K. KOLUMBO 1992: 236.

22 Usp. M. GRABAR 2019: 41.

23 K. KOLUMBO 1992: 35; Svjedočanstva o kanibalima na otočju prisutna su u sva četiri Kolumbova putovanja. Usp. K. KOLUMBO 1992: 75; 79–80; 91; 107; 201–202; 244–245.

24 K. KOLUMBO 1992: 239.

kao izbavitelj, jer je isto bilo žrtvom susjednog kanibalističkog plemena Caribsa.²⁵ To na više mjesta potvrđuju i upisi u dnevnik te pisma suvremenika. Štoviše, lokalni je poglavica od Kolumba zatražio da ih se zaštiti, što je uskoro i realizirano tako što je od građe s nasukanog admiralskog broda *Santa Maria* napravljena utvrda nazvana Navidad u kojoj je ostavljeno 39 članova ekspedicije koji se nisu mogli uklrcati na preostala dva broda. Za Zinna je to bila „prva europska vojna baza na zapadnoj polutki.“²⁶

Naposlijetku, izvori na više mjesta svjedoče o porobljavanju većih skupina domorodačkog stanovništva i njihovom odvođenju u Kastilju. Međutim, motivacija porobljavanja domorodaca na ekspedicijama u kojima je sudjelovao i sam Kolumbo imala je religijsko opravdanje. Tadašnja crkvena doktrina porobljavanje je dopuštala ako bi bili ispunjeni sljedeći uvjeti: okolnost „pravednog rata“, opiranje pokrštavanju i protivljenje prirodnim zakonima. Upravo su sva tri uvjeta ispunjavala plemena kanibala s kojima su Kolumbove ekspedicije bile u ratnom sukobu. Sam Kolumbo, za kojeg nema potvrde da je osobno posjedovao robove, odvođenje domorodaca u Europu vidio je kao njihovu priliku za odricanje od kanibalizma i sodomije te naposljetku spašavanja duše, zbog čega je tražio da im se pruži pravedan tretman.²⁷

4) KOLUMBO KAO VLADAR ŽIVOTA I SMRTI.

Pomnije iščitavanje izvora narušava još jednu pristranu predodžbu o Kolumbu kao ‘sveprisutnom i svemoćnom’ vladaru u „Novom Svijetu“. Jednom došavši na Hispaniolu i uspostavivši odnose s plemenskim poglavicama, Kolumbo bi dio ljudstva ostavio ondje, a potom bi nastavio s istraživanjem ploveći arhipelagom. Tako je iza sebe ostavljao „pohlepne i nezasiitljive“ pojedince sklone bezakonju, kako ih je i sam okarakterizirao. Kada se na drugom putovanju opseg ekspedicije višestruko povećao, razumljivo je da je mogućnost kontrole vlastitih ljudi bila još manja. K tome treba uzeti u obzir i to da je španjolska Kruna uz Kolumba odredila i druge službenike s visokim ovlastima, tim više što Kolumbo i njegova braća kao Genovežani nisu imali naklonost cijeloga dvora.²⁸

Razumije se da je ranije prikazan Kolumbov odnos prema domorodcima pojedine njegove suputnike nagnao na pobunu ili širenje lažnih vijesti prema kraljevskom dvoru. Na drugom putovanju

25 Prema: M. GRABAR 2019: 39.

26 H. ZINN 2012: 21; M. GRABAR 2019: 53; Usp. K. KOLUMBO 1992: 135–136. Povratkom u „Zapadne Indije“ na svom drugom putovanju, Kolumbo u razrušenim nastambama nalazi masakrirane Europljane. Između redaka povijesnih izvora, može se shvatiti da su za takvu sudbinu prvog europskog naselja u zapadnoj hemisferi bili krivi i sami Europljani zbog ekscesa prema lokalnom stanovništvu. S druge strane William F. Keegen, antropolog i stručnjak za pretkolumbovsku Ameriku sa Sveučilišta u Floridi, smatra da takav potez domorodaca ne treba čuditi jer lokalne poglavice nisu mogle prihvatiti narušavanje „uspostavljenog balansa moći“, ali i da je agresija mogla biti nadahnutna mitologijom (prema: M. GRABAR 2019: 45); Usp. K. KOLUMBO 1992: 205–209.

27 C. DELANEY 2011: 171; 185; 275–276; 291; Usp. K. KOLUMBO 1992: 230–231; 247; 278. Ovdje vrijedi spomenuti i da su sudionici pomorskih ekspedicija svjedočili i sukobima između domorodačkih plemena: „...doznah da su ljudi sa sjeverozapada često dolazili s njima ratovati.“ Također i: „...otoci neprestano ratuju jedni s drugima“ (K. KOLUMBO 1992: 37–38).

28 M. GRABAR 2019: 54–55; Usp. K. KOLUMBO 1992: 253; Zbog anarhije koja je nastupila prilikom njegovog izbjavanja iz novouspostavljenog naselja La Isabela kojim je upravljao njegov brat Diego, poglavice domorodaca „proglasile“ su rat Španjalcima nanijevši im gubitke u ljudstvu. Kolumbo ih je potom uhvatio kao ratne zarobljenike i poslao u Kastilju u veljači 1495. godine. „Istina, *kasiki* su poubijali mnogo naših, ali bili bi ih smaknuli mnogo više, da Admiral nije došao na vrijeme da obuzda i jedne i druge. On je našao otok u tako bezglavu stanju, da su kršćani počinjali tisuće nasilja i zato su ih Indijanci mrzili na smrt...Ipak je jedan od njih imenom Guacanagarí, gospodar onog dijela otoka gdje je bila *Navidad*, ustrajao u prijateljstvu prema kršćanima.“ (K. KOLUMBO 1992: 228–229); O nasilju i brutalnosti prema domorodcima koje su vršili Kolumbu podčinjeni pripadnici ekspedicija i o njemu neovisni namjesnici vidi: K. KOLUMBO 1992: 329–330, 335–337.

Kolumbo je prilikom obrade zemlje i uspostave naselja fizičkom radu nastojao privoliti i Španjolce plemenitog podrijetla ili pak redovnike „koji su se morali znojiti i kao i svi ostali živjeti na kruhu i vodi“. Prema suvremeniku Bartolomeu de Las Casasu, to je bilo sjeme razdora koje je ove „smrtno pogodilo“ pa od tog trenutka počinju priče o Kolumbovoj naprasitosti i okrutnosti.²⁹

Tome u prilog u javnom se prostoru od 2006. godine nerijetko spominje i „novootkriveni dokument“ koji „otkriva“ da je Kolumbo bio „čudovište“. No problematično je to što novootkriveno pismo potpisuje njegov najveći oponent Francesco de Bobadilla koji je za cilj imao Kolumba okaljati pred Krunom. Da je u tome i uspio, svjedoči to što je nakon trećeg putovanja „Admiral oceana“ zajedno sa svojom braćom u Španjolsku vraćen u okovima te je ostao bez obećanih novčanih sredstava i nagrada.³⁰

U nedostatku egzaktnih izvora koji bi mogli potvrditi monstruoznost Kolumba, Howard Zinn s vještom retorikom prelazi na obilno citiranje Bartolomea de Las Casasa koji piše o okrutnosti sljedeće generacije španjolskih konkvistadora s kojom je bio izravnije povezan. Zinn prije toga tek dovitljivo napominje da je Las Casas „prepisao Kolumbov brodski dnevnik“, zbog čega bi neupućeni čitatelj mogao shvatiti da je riječ upravo o Kolumbovim nedjelima.³¹

ZAKLJUČAK

Masovni zločini i porobljavanja od strane konkvistadora pridošlih sa „staroga kontinenta“ ne mogu se i ne smiju poreknuti. S druge strane, ideološke mijene u SAD-u dovele su do poistovjeđivanja te tragične istine s osobom Kristofora Kolumba, koji je kao najučestalija asocijacija na europsko otkriće Amerike postao kolateralnom žrtvom suvremenih društvenih frustracija. Tako se nametnula teza o Kolumbu kao eksploatoru i robovlasniku, što je uzdrmalo javni konsenzus o osobi koja je stoljećima bila dijelom „utemeljiteljskog mita“ Sjedinjenih Američkih Država. Upravo je takvom retorikom, iz krila marksističke filozofije povijesti, Howard Zinn u svojem proslavljenom djelu „Narodna povijest SAD-a“ priču o susretu Europljana s domorodačkim narodima američkog kontinenta vješto uklopio u koncept klasne borbe, u kojoj srednjovjekovno plemstvo ima ulogu bezobzirnih kapitalista.

Dakako, takav narativ moguće je izgraditi samo ignoriranjem metodoloških načela historijske znanosti. Tako se u pričama o Kolumbu koje su prisutne u javnom prostoru redovito propuštaju spomenuti činjenice bez kojih mozaik povijesne stvarnosti ne može biti ispravno shvaćen, dok se događaji, procesi i njihovi protagonisti ne promatraju kroz teorijske koncepte o srednjem vijeku uz pomoć kojih se mogu shvatiti u kontekstu koji je nasličniji izvornom. Došavši u „Novi Svijet“ Europljani su sa sobom ponijeli i sustav razumijevanja stvarnosti svojstven ondašnjem društvu i prostoru. Takve tendencije naposljetku su dovele do shvaćanja zapadne civilizacije kao inherentnog zla čiji je „prvi glasnik u Amerikama“ bio upravo Kristofor Kolumbo.³² Posrijedi je dakle povijest u službi

29 K. KOLUMBO 1992: 214–215; 253; 258–259; Probleme što ih je doživio sa sunarodnjacima pravdao je u pismu kralju i kraljici u svibnju 1499. godine (K. KOLUMBO 1992: 274–278).

30 K. KOLUMBO 1992: 287.

31 H. ZINN 2012: 23–25. Las Casasova djela i danas su gotovo glavni izvor znanja o Kolumbu. O nekim problemima Las Casasovog djela kao povijesnog izvora vidi: M. GRABAR 2019: 48–49.

32 H. ZINN 2012: 19; Da Zinn potpuno ne razumije povijesno razdoblje o kojem piše, vidljivo je i iz njegove sablažnjivosti prema Španjolskom Kraljevstvu čiji je glavni krimen taj što je u srednjem vijeku (!) imalo društvenu podjelu na seljake i plemstvo te što se „vezala uz Katoličku crkvu“.

društveno-političkog aktivizma, kako to priznaje i sam Zinn: „Povjesničarevo izobličavanje više je od tehničkog, ono je ideološko; ono je pušteno u svijet suprotstavljenih interesa, gdje svaki odabrani naglasak podupire (htio to povjesničar ili ne) neku vrstu interesa, bilo ekonomskog, političkog, rasnog, nacionalnog ili spolnog.“³³

Ipak, otkriće američkoga kontinenta 1492. godine ostaje globalno značajnim historijskim trenutkom. Procesi koji su uslijedili bili su transformacijski za čitav svijet, a osobito za Amerike i Europu. Ugledni povjesničar William H. McNeill smatra da „proširenje svijeta“ u smislu znanja i tehnološkog napretka vrijedi i za Indijance, unatoč tome što su u tom procesu bili potlačeni.³⁴ Dolaskom Španjolaca u južnu Ameriku inauguriran je jedan posve nov korpus naroda u čovječanstvu, dok će također europskim utjecajem ujedinjene sjevernoameričke države postati centralnom silom tog „Novog Svijeta“.

U tom smislu, ovdje problematizirano Zinnovo djelo koje je uz ostale čimbenike mobiliziralo napade na spomeničku baštinu kao i zahtjeve za ukidanje „Columbus Day“ praznika, polazi od krivih pretpostavki. Da kontroverzni praznik zapravo nema mnogo veze sa samim Kolumbom, ukazuje to što se stoljećima slavi na dan „otkrića“, a ne na dan rođenja ili smrti tog moreplovca. Kako smo vidjeli, različite politike kolektivnih memorija nastoje oblikovati i usmjeriti poglede društva na vlastitu prošlost kako bi se ono homogeniziralo. Pri stvaranju takvog vlastitog povijesnog mita ili pak pri dekonstrukciji konkurentskog povijesnog mita, spomenute politike računaju na emocionalne i moralne prosudbe kakve se stoljećima primjenjuju i u odnosu prema Kristoforu Kolumbu. Ako bi se takve moralne prosudbe primjenjivale dosljedno, zagovornici „kulture otkazivanja“ mogli bi se okomiti i na abolirane prakse indijanskih naroda predkolumbovske Amerike kao što je prinošenje ljudskih žrtava ili istrebljivanje neprijateljskih plemena.³⁵ S druge strane, takvi povijesni mitovi u stalnoj su dijalektici s povijesnom znanosti koja umjesto sentimenta rabi metodologiju i tako društvu nudi alate za nužnu autorefleksiju.

Simbolika Kristofora Kolumba je i svjedočanstvo o američkom *melting pot* fenomenu. U vrijeme dok su bile marginalizirane društvene skupine, talijanska i irska useljenička zajednica iskoristile su Kolumba kao figuru kojom se javnosti moglo ukazati na osobitost njihovog podrijetla, istovremeno se afirmirajući kao integralni dio američke nacije i države koja je kroz dugo 19. stoljeće ponosno nosila i neformalni naziv „Columbia“.

33 H. ZINN 2012: 27.

34 *The Columbus Controversy* – <https://www.youtube.com/watch?v=12LQsBclMos> (pregledano 5. srpnja 2022.)

35 Jedna od logičkih nesuvislosti navedenih zahtjeva je i u tome što se javna povijest Indijanaca svodi samo na Kolumba ili na opresiju prema domorodačkim narodima (*history of white oppression*). Posljedično izostaju prave afirmativne teme, jer je povijest američkih domorodaca mnogo više od žrtvoslovlja. Zbog toga suvremeno američko društvo svakako zaslužuje oba praznika neovisna jedna o drugome.

BIBLIOGRAFIJA

LITERATURA

C. DELANEY, 2011 – Carol Delaney, *Columbus and the Quest for Jerusalem*, New York: Free Press/Simon and Schuster, 2011.

M. GRABAR, 2019 – Mary Grabar, *Debunking Howard Zinn: Exposing the Fake History That Turned a Generation against America*, Washington: Regnery History, 2019.

K. KOLUMBO, 1992 – Kristof Kolumbo, *Putovanje u Novi svijet: brodski dnevnici, izvještaji, pisma i svjedočanstva očevidaca*, Zagreb: Naprijed, 1992.

L. PEJIĆ, 2012 – Luka Pejić, Zinn, Howard, *Narodna povijest Sjedinjenih Američkih Država, 1942. – danas*, V.B.Z., Zagreb 2012, 791 str., *Historijski zbornik*, 1, Zagreb, 2013, 266–270.

H. ZINN, 2012 – Howard Zinn, *Narodna povijest Sjedinjenih Američkih Država*, Zagreb: V.B.Z., 2012.

WEB-STRANICE

Columbus Day – <https://www.loc.gov/item/today-in-history/october-12/> (pregledano 4. srpnja 2022.).

M. GRABAR, 2019 – Mary Grabar, *Howard Zinn's Anti-American Propaganda Takes Over The Smithsonian*, <https://thefederalist.com/2019/08/21/howard-zinns-anti-american-propaganda-takes-smithsonian/> (pregledano 4. srpnja 2022.).

J. HILTON, 2020 – Jasmine Hilton, *Columbus statues are falling across the country. Will 'Columbus,' Ohio, fall, too?*, <https://www.washingtonpost.com/nation/2020/07/07/columbus-statues-are-falling-across-country-will-columbus-ohio-fall-too/> (pregledano 15. lipnja 2022.).

K. SKURK, 2020 – Krystina Skurk, *Debunking Left-Wing Historian Howard Zinn Is Like Shooting Fish In A Barrel*, <https://thefederalist.com/2020/02/08/debunking-left-wing-historian-howard-zinn-is-like-shooting-fish-in-a-barrel/> (pregledano 4. srpnja 2022.).

Statement on Columbus Day – <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/statement-columbus-day-0> (pregledano 5. srpnja 2022.).

The Columbus Controversy – <https://www.youtube.com/watch?v=12LQsBclMos> (pregledano 5. srpnja 2022.).

The Sopranos (Highlights-Season4-Episode3)-Comparing Christopher Columbus to Slobodan Milošević – <https://www.youtube.com/watch?v=udf-sweRoops> (pregledano 5. srpnja 2022.).

K. WULF, 2021 – Karin Wulf, *Vast early America*, <https://aeon.co/essays/why-the-history-of-the-vast-early-america-matters-today> (pregledano 4. srpnja 2022.).